

“Freedom for Catalonia”. A propòsit de *Pàtria*, de Jacint Verdaguer
Isidor Cònsul

Pàtria, de Jacint Verdaguer, va sortir d'impresma els darrers dies de setembre de 1888, en el remolí d'una Barcelona que vivia l'eufòria de l'Exposició Universal inaugurada el dia 20 de maig per la regent Maria Cristina, i que no havia de tancar les portes fins el 9 de desembre d'aquell mateix any. Els historiadors han remarcat, respecte de l'Exposició Universal, la pressa i l'anarquia dels inicis, així com els deliris especulatiu dels primers promotors i els problemes econòmics que es van presentar abans que no n'agafés les regnes l'alcalde Rius i Taulet, que hi va endevinar la possibilitat de projectar Barcelona al món. Tot i que la concurrència estrangera hi fou acceptable, l'Exposició Universal va ser visitada, sobretot, per catalans embadalits davant l'exotisme de les atraccions i els treballs d'una ciutat que es refeia per semblar nova: una Barcelona dinàmica i moderna que acabava d'enderrocar el símbol militar de la Ciutadella, que havia aterrat la Muralla de Mar per donar sortida al passeig de Colom, urbanitzava la plaça i la rambla de Catalunya, obria la Gran Via i el passeig de Sant Joan, i s'empolainava bastint l'Arc del Triomf i el monument a Colom. Dels enrenous d'aquest moviment en donen fe, a partir de records familiars, les memòries de Josep M. de Sagarra i de Carles Soldevila. Referint-s'hi, Sagarra parla de la febre que agità la ciutat, *aquell llençar diners i renovar fatxades, aquell daltabaix de festes i vestits i enrenou de totes les famílies, i la forta alenada cosmopolita que despertà els bons barcelonins*. Carles Soldevila evoca la figura del seu pare immers en una allau d'*inauguracions de pavellons, banquetes solemnes, xampanyes d'honor i funcions de gala (...)*, i remarca que, als gaudis personals, *s'afegia la sensació de plenitud comuna de tots els barcelonins en la seva generació, que eren testimonis del sobtat engrandiment de Barcelona. És un fet que cada cop que el meu pare retrobava un company d'aquell període mirífic, semblava que es rejuvenís tot d'una i que reprengués el posat i fins el llenguatge del vuitanta-vuit*.

La broma va costar un ull de la cara i la festa va deixar malmeses i eixutes les arques municipals. Tot i això, no hi ha dubte que l'Exposició fou un encert: va resoldre mancances d'infraestructura derivades del creixement de la ciutat i va ajudar a construir la imatge d'una urbs activa i moderna, una Barcelona amb voluntat cosmopolita i d'enorme potencial econòmic. En el fil del mateix raonament, tampoc no cal gaire imaginació per establir els paral·lelismes urbanístics que fan al cas entre aquell sarau de 1888 i els que han vingut després: l'Exposició Internacional de Barcelona de 1929, els Jocs Olímpics de 1992 i la incerta glòria del 2004 que tenim a la cantonada. Les grans ciutats s'han modelat amb projectes d'aquesta mena i Barcelona no n'és cap excepció.

I quin paper hi juga, Jacint Verdaguer, enmig de tota aquesta agitació ciutadana? Dons el paper d'un cert sentit de l'oportunitat catalanista que no s'ha remarcat gaire. Més ben dit no s'ha remarcat gens. Em refereixo a l'habilitat de publicar, dins d'aquell marc universalista, un volum de poesia plena de sentiments catalanistes que va titular amb el nom provocador de *Pàtria*. Provocador, sí! Avui, a més d'un segle de distància, un llibre de poemes amb aquest títol el faria innocentot i passat de moda, però no era així en la tardor de 1888, i la prova més evident és la cautela, fins i tot la reticència, amb què fou rebut per la premsa. Darrerament han aparegut dues edicions de *Pàtria*, una de les quals, la que ha publicat Ramon Pinyol, modèlica en molts aspectes, segueix el fil d'aquesta recepció crítica i demostra els recels i les suspicàcies derivats del títol del volum: A quina pàtria es refereix? -es demanava "El Diluvio", en una nota breu. Pregunta que fou contestada de manera contundent per Narcís Roca i Farreres dient que la pàtria dels catalanistes i dels poetes catalans només era una, Catalunya. Però aquesta objeiat no era compartida per altres comentaristes, que es van dedicar a fer mans i mànegues per evitar d'entrar en un terreny que sabien que era llenegadís. Ramon D. Perés, a "La Vanguardia", es treia les puces del damunt dient que Verdaguer, dins del catalanisme, era qui havia fet notar més el seu amor a Espanya i, en una línia similar, s'expressava Luis Alfonso a "El Imparcial". Joan Sardà, per la seva banda, mirava d'apaivagar el previsible ensurt dels lectors madrilenys de "La España Moderna" dedicant la meitat del seu article a justificar el títol i a explicar que les dues pàtries no eren incompatibles: la dels poemes i l'altra, *la otra patria mayor de que aquella es miembro*.

Tantes explicacions, preguntes i recels deixen clar que el títol molestava, i més si qui l'emprava era un primer espasa com Verdaguer, el nom de més prestigi, llavors, de totes les literatures peninsulars. Per entendre millor el context, cal recordar que els Jocs Florals d'aquell 1888 havien estat presidits per la regent Maria Cristina i que el catalanisme militant, a iniciativa de la Lliga de Catalunya, havia aprofitat el sojorn barceloní de la reina per presentar-li el document *Missatge a SM Maria Cristina d'Habsburg-Lorena, reina regent d'Espanya, comtessa de Barcelona*. Es tractava d'un text escrit en català, en la línia del Memorial de Greuges de 1885, i que suggeria, a la corona, l'adopció per a Catalunya d'una solució semblant a la iniciativa del seu parent, l'emperador d'Àustria, respecte d'Hongria: una àmplia autonomia on *la nació catalana* (sic), tornés a tenir Corts generals, lliures i independents. Feia tres anys del Memorial de Greuges i en faltava quatre per les Bases de Manresa; rodaven anys d'efervescència patriòtica i calia ser a l'aguait de qualsevol conjuntura favorable per afirmar-se i fer sentir la veu de la catalanitat.

En resum: en el context d'una ciutat que declarava la seva vocació universalista, crec que la publicació de *Pàtria* s'ha de veure, per part de Verdaguer, com una jugada astuta i intel·ligent, a més d'oportunista. Feia arribar a propis i estranys la seva corda més catalana i donava a conèixer el model de pàtria defensat pel grup eclesial de Vic, amb Collell i "La Veu del Montserrat" al davant. És a dir, una visió providencialista de la pàtria presidida per la idea que la catalanitat no era altra cosa que el dret a un territori per designi diví. Una idea que havia deixat clara al tram final de *Canigó* i que reblava en els versos de cloenda de l'oda *A Barcelona* quan, amb gest sever, s'adreçava a la ciutat dient-li: *treballa, pensa, lluita; mes creu, espera i ora. / Qui enfonsa o alça els pobles és Deu que els ha creat.*

I no deixa de ser curiós que Verdaguer, que acostumava a escriure's els pròlegs i els integrava amb cura en el conjunt dels seus llibres, demanés aquesta vegada a Jaume Collell que li posés "*quatre mots calentonets de Pàtria*". Tot plegat em dóna la possibilitat de suggerir la construcció d'una nova imatge, més moderna i compromesa, per a aquest escriptor sorprenent i excepcional que fou Verdaguer. I no em costa d'imaginar que la publicació de *Pàtria*, en el context universalista de l'Exposició de 1888, podia respondre, salvant la distància del temps, a un gest d'afirmació semblant al de les mobilitzacions amb motiu dels Jocs Olímpics de 1992. Els poemes de *Pàtria*, doncs, amb un sentit similar a consignes del tipus *Som una nació!* o *Freedom for Catalonia*.

Isidor Cònsul
Editor i crític literari